

ИНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛИСТИКАНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ПІКІР ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Шамишева Әсел Серікқызы shamisheva.asel@mail.ru «Журналистика және ақпарат» білім бағдарламасының 4 курс студенті Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қаласы, Қазақстан Республикасы Ғылыми жетекшісі: Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың ЮНЕСКО журналистика және коммуникациялар кафедрасының профессоры Мұқашева М.Т

Журналистика қоғам өміріндегі маңызды салалардың бірі болып табылады. Ол билік пен қоғам, сондай-ақ жеке адамдар арасындағы «көпір» рөлін атқарады. Журналистер қазіргі уақытта болып жатқан оқиғалар туралы ақпарат беріп, олардың талдауын жасап, қоғамдық пікірді қалыптастырады. Журналистиканың негізгі функцияларының бірі - қоғамдық пікірді қалыптастыру. Журналистер түрлі оқиғалар мен құбылыстарды жариялап, олар қоғамда қызығушылық тудыруы ықтимал. Адамдардың көзқарасы мен сеніміне әсер етуі мүмкін ақпараттарды ұсынады. Журналистика қоғамдық пікірді оң немесе теріс бағытта қалыптастыруы мүмкін. Мысалы, журналистік зерттеу сыбайлас жемқорлықты немесе билікті теріс пайдалануды 95 анықтап, бұл қоғамдық наразылыққа және реформаларға алып келеді. Ал екінші жағынан, журналистік насихат белгілі бір топтардың немесе адамдардың мүдделеріне қызмет ететін қоғамдық пікірді қалыптастырады. Интернет-журналистика - бұл жаңа медиа үлгісі. Ол мәтін ғана емес, бейнематериал, аудио, графика, инфографика сияқты түрлі форматта таратылады. Бұл оның көпқырлылығын және аудиториямен тығыз байланыс орнатуға бейімділігін көрсетеді. Ең бастысы – ақпараттың жедел таралуы. Оқиға орын алған сәтте-ақ жаңалық интернет арқылы таралып, қоғам назарын бірден аудара алады. Қоғамдық пікірді қалыптастыруда да интернет-журналистиканың орны ерекше. Әлеуметтік желілер мен жаңалық сайттарында тараған мақалалар, репортаждар, сұхбаттар түрлі пікірталас тудырып, халықты ойлануға, әрекет етуге итермелейді. Әсіресе, жемқорлық, әділетсіздік, экология сияқты маңызды мәселелер көбінесе алғаш болып интернетте көтеріледі. Сондай-ақ әлеуметтік мәселелерді шешуде маңызды рөл атқара алады. Журналистер қоғамды алаңдататын мәселелерді жариялап, олардың шешімдерін ұсынуы мүмкін. Олар билік, қоғам және әртүрлі мүдделі топтар арасында диалогқа ықпал ете алады. Соңғы жылдары отандық интернет-журналистика қоғамдық пікірді қалыптастыру әдістерін айтарлықтай өзгертіп, қоғамның көптеген аспектілеріне терең әсер етті. Қазіргі таңда кез келген оқиға мен жағдай туралы әртүрлі пікірлер мен көзқарастар қалыптасып, олар үлкен аудиторияға жетеді. Бұдан қоғамдық пікірдің көпжақты және икемді екенін көруге болады. Бүгінгі таңда ақпаратты тұтыну формасы түбегейлі өзгерді. Газет-журнал оқитын адам саны азайып, халықтың көбі жаңалықты интернеттен оқиды. Жастар үшін TikTok, Instagram, Telegram - басты ақпарат көздеріне айналды. Демек, журналистер де аудиторияның осы әдетіне бейімделіп, мультимедиялық контент ұсынуы тиіс. Қазақстандағы жағдай: Қазақстанда интернет-журналистика қарқынды дамып келеді. Factcheck.kz, Orda.kz, Exclusive.kz, Til Qazyna.kz сынды тәуелсіз платформалар сапалы контент ұсыну арқылы халық сеніміне ие болуда. Журналистиканың классикалық принциптерін сақтай отырып, олар жаңа форматтарды да шебер меңгеріп жатыр. Сонымен бірге, интернет-журналистика қоғамдағы цензураны айналып өту құралына айналды. Мемлекеттік БАҚ-та жарияланбайтын кейбір мәселелер тәуелсіз интернет БАҚ арқылы жарық көреді. Қазақ интернет журналистикасы туралы бірнеше отандық сарапшылар мен мамандардың пікірлері мен зерттеулері бар. Олар интернеттің журналистикаға әсері, блогерлер мен журналистердің рөлі, сондай-ақ жаңа

медианың дамуы туралы өз ойларын білдірген. Назгүл Қожабекова, Қазақстан баспасөз клубының өкілі: «Интернет журналистика дегеніміз - мәтін емес, ол - жаңа медиа. Контент қалыптастырудың жаңа түрлері, видео, подкаст...» Түсіндірме: Қожабекова ханым интернет журналистиканың тек мәтінмен шектелмей, мультимедиялық элементтерді, яғни видео мен подкасттарды қолдану арқылы дамуы керектігін атап өтеді. Интернет-журналистика сондай-ақ әлеуметтік мәселелерді шешуде маңызды рөл атқара алады. Журналистер қоғамды алаңдататын мәселелерді жариялап, олардың шешімдерін ұсынуы мүмкін. Олар билік, қоғам және әртүрлі мүдделі топтар арасында диалогқа ықпал ете алады. Интернет журналистикасы - қазіргі заманғы ақпарат таратудың жаңа формасы болғандықтан, бұл салаға қатысты бірнеше ғалымдар мен сарапшылар өз ойларын білдірген. Кевин Келли (Kevin Kelly) - Wired журналының негізін қалаушы: «Интернет журналистика – бұл шексіз әңгіме. Әр оқырман – соның бір бөлігі». Мағынасы: Оқырман енді тек тұтынушы емес, сонымен қатар мазмұн жасаушы немесе пікір білдіруші. Журналистика интерактивті бола бастады. Соңғы жылдары отандық интернет-журналистика қоғамдық пікірді қалыптастыру әдістерін айтарлықтай өзгертіп, қоғамның көптеген аспектілеріне терең әсер етті. Қазіргі таңда кез келген оқиға мен жағдай туралы әртүрлі пікірлер мен көзқарастар қалыптасып, 96 олар үлкен аудиторияға жетеді. Бұдан қоғамдық пікірдің көпжақты және икемді екенін көруге болады. Мануэль Кастельс (Manuel Castells) - ақпараттық қоғам теориясының негізін қалаушылардың бірі: «Интернет – бұл жаңа қоғамдық кеңістік. Ол коммуникация мен биліктің табиғатын өзгертеді». Айтқысы келгені: Интернет журналистика дәстүрлі медиадан ерекшеленеді. Ол ақпарат таратуда орталықтандырылған бақылауды әлсіретіп, әр адамға журналист болуға мүмкіндік береді. Интернет-журналистиканың ықпалы тек ақпараттың таралу жылдамдығымен ғана емес, сонымен қатар адамдардың тек өз пікірлеріне сәйкес келетін ақпаратты қабылдау үрдісімен де байланысты. Желідегі алгоритмдер әр адамның бұрынғы әрекеттеріне негізделген контент ұсынады, бұл өз кезегінде «ақпараттық көшіршіктер» тудырады. Адамдар өз көзқарастарына сәйкес келетін ақпаратты ғана қабылдайды, ал өзге пікірлерді елемейді. Бұл қоғамдық пікірдің бөлінуіне және әртүрлі көзқарастардың арасында алауыздықтың пайда болуына әкеледі. Әлеуметтік желілерде әртүрлі ақпарат көздері мен шындықтар қалыптасып, адамдар әртүрлі оқиғаларды әртүрлі тұрғыдан қабылдай бастайды. Бұл поляризацияны және қоғамның біртұтас пікір қалыптастыруын қиындатады. Бір жағынан, ақпараттың еркін таралуына мүмкіндік берсе, екінші жағынан, жалған ақпараттың таралуына да жол ашты. Интернетте ешқандай тексеруден өтпеген, шынайылығына күмән тудыратын ақпараттар тез таралуы мүмкі. Бұл жағдай қоғамдық пікірге елеулі әсер етеді, себебі дұрыс емес мәліметтер жаппай таралуы мүмкін, бұндай жағдайлар кейбір кездерде жағымсыз салдарға алып келуі мүмкін. Джефф Джарвис (Jeff Jarvis) Сөзі: «The internet is not a medium, it is a conversation». Мағынасы: Интернет журналистика тек ақпарат тарату ғана емес, оқырманмен диалог құру алаңы. Жаңа медианың негізгі ерекшелігі — интерактивтілік. Қазіргі таңда адамзат әлемнің кез келген нүктесінен қандай да бір оқиға туралы ақпарат ала алады. Бұл өз кезегінде қоғамдық пікірдің тек ұлттық деңгейде емес, ғаламдық деңгейде де қалыптасуына ықпал етеді. Үлкен медиа-компаниялардың және халықаралық ұйымдардың ықпалы көбейіп, кейде жергілікті мәселелер жаһандық көзқарас арқылы қарастырылады. Бұл жағдай қоғамдық пікірдің біртұтастығына әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар, интернет-журналистика интерактивті. Қарапайым оқырман пікір жазу, сұрақ қою, ақпаратты бөлісу арқылы ақпарат таралуына өзі де үлес қоса алады. Бұл – қоғам мен журналист арасындағы бұрын-соңды болмаған тығыз қарым-қатынасты қалыптастырды. Оның ықпалы тек ақпараттың таралу жылдамдығымен ғана емес, сонымен қатар адамдардың тек өз пікірлеріне сәйкес келетін ақпаратты қабылдау үрдісімен де

байланысты. Желідегі алгоритмдер әр адамның бұрынғы әрекеттеріне негізделген контент ұсынады, бұл өз кезегінде «ақпараттық көпіршіктер» тудырады. Адамдар өз көзқарастарына сәйкес келетін ақпаратты ғана қабылдайды, ал өзге пікірлерді елемейді. Бұл қоғамдық пікірдің бөлінуіне және әртүрлі көзқарастардың арасында алауыздықтың пайда болуына әкеледі. Әлеуметтік желілерде әртүрлі ақпарат көздері мен шындықтар қалыптасып, адамдар әртүрлі оқиғаларды әртүрлі тұрғыдан қабылдай бастайды. Бұл поляризацияны және қоғамның біртұтас пікір қалыптастыруын қиындатады. Бір жағынан, ақпараттың еркін таралуына мүмкіндік берсе, екінші жағынан, жалған ақпараттың таралуына да жол ашты. Интернетте ешқандай тексеруден өтпеген, шынайылығына күмән тудыратын ақпараттар тез таралуы мүмкін. Бұл жағдай қоғамдық пікірге елеулі әсер етеді, себебі дұрыс емес мәліметтер жаппай таралуы мүмкін, бұндай жағдайлар кейбір кездерде жағымсыз салдарға алып келуі мүмкін. Қазіргі таңда адамзат әлемнің кез келген нүктесінен қандай да бір оқиға туралы ақпарат ала алады. Бұл өз кезегінде қоғамдық пікірдің тек ұлттық деңгейде емес, ғаламдық деңгейде де 97 қалыптасуына ықпал етеді. Үлкен медиа-компаниялардың және халықаралық ұйымдардың ықпалы көбейіп, кейде жергілікті мәселелер жаһандық көзқарас арқылы қарастырылады. Бұл жағдай қоғамдық пікірдің біртұтастығына әсер етуі мүмкін. Мысалы, Түркияда 2023-ші жылы 6-ақпанда болған жер сілкінісі соңғы жылдардағы ең үлкен табиғи апаттардың бірі болды. Бұл трагедиялық оқиға әлемнің назарын аударды, тек оның жойқын күшімен ғана емес, сондай-ақ осы апат туралы ақпараттың интернет және әлеуметтік желілер арқылы таралуымен де ерекшеленді. Интернет-журналистика мен әлеуметтік желілердің қоғам пікірін қалыптастырудағы әсері орасан болды, және цифрлық платформалар арқылы халық тек оқиғадан хабардар болып қана қоймай, сонымен қатар гуманитарлық көмек көрсетуге де атсалысты. Түркияда болған жер сілкінісінде интернет-журналистика ақпарат таратудағы аса маңызды құрал ретінде өз рөлін көрсетті. Бірінші жер сілкінісінің байқалған сәттен бастап, бірнеше минут ішінде әлеуметтік желілер мен интернет-ресурстарда алғашқы хабарламалар пайда бола бастады. Бұл ақпараттар көбінесе жергілікті тұрғындар мен куәгерлерден алынған, олар апат орнынан суреттер мен бейнемазмұндарды жариялап, зардап шеккендер мен қиратылған ғимараттар туралы ақпараттарды кеңінен таратты. Бұл кезеңде әлеуметтік желілер мен онлайн баспасөздің рөлі ерекше маңызды болды, өйткені олар халыққа жедел ақпарат беруге мүмкіндік берді. Мысалы, Twitter, Telegram мен Instagram секілді платформалар арқылы жер сілкінісінің алғашқы сағаттарында тұрғындар құтқару операциялары, медициналық көмек пен эвакуация орындары туралы ақпараттармен бөлісті. Бұл әлеуметтік желілер төтенше жағдайларда ақпараттың жылдам таралуын қамтамасыз етіп, халыққа жедел қажетті мәліметтерді жеткізді. Жер сілкінісі кезінде интернет-журналистика тек ақпарат таратып қана қойған жоқ, сонымен қатар көмек көрсету жүйесін ұйымдастыруда да маңызды рөл атқарды. Әлеуметтік желілер мен интернет платформалары гуманитарлық көмекті ұйымдастыру үшін байланыс құралдарына айналды. Түркияда апат орын алған аймақтарға көмек көрсету мақсатында бірнеше жедел ақшалай жинақтар мен жүк тасымалдау науқандары басталды. Бұл ақпараттардың барлығы әлеуметтік желілер арқылы таралды, осылайша халықты көмек көрсетуге шақырды. Сонымен қатар, интернет арқылы қайырымдылық науқандары мен медициналық жәрдемдер үшін ақша жинау жүзеге асырылды. Әлеуметтік желілер арқылы адамдар қайырымдылық жасауды жеңілдетіп, қажетті көмекке өз үлестерін қоса алды. Бұл үрдіс тек Түркияда ғана емес, әлемнің түкпір-түкпіріндегі адамдардың назарын аударып, халықаралық көмекті тартуға септігін тигізді. Интернет-журналистиканың тағы бір маңызды аспектісі – ол қоғамдық пікірді қалыптастырудағы рөлі. Түркияға көмек көрсету Қазақстанның сыртқы саясаты үшін маңызды қадам болды. Интернет-журналистика бұл қадамды жан-жақты түсіндіріп,

халыққа түсінікті етіп жеткізуге көмектесті. Әлеуметтік желілерде Қазақстанның гуманитарлық көмек көрсетуі екі ел арасындағы достық қатынастарды нығайтуда маңызды рөл атқаратыны туралы кеңінен жазылды. Қазақстандық интернет-журналистика мемлекеттік көмек көрсету мен халықаралық қатынастардағы рөлді түсіндіріп, елдің сыртқы саясаттағы белсенділігін жоғары бағалады. Қазақстанның Түркияға көмек көрсетуі, қоғамның халықаралық ынтымақтастыққа деген көзқарасын қалыптастыруға әсер етті. Бұндай оқиғалар интернет-журналистиканың сыртқы саясатты түсіндіру және оны кеңінен насихаттау функциясын да атқаратын екенін көрсетті. Түркияға көмек көрсету кезінде Қазақстанның азаматтары интернет арқылы бір бірімен байланысып, әртүрлі гуманитарлық шараларға қатысуға шақырылды. Әлеуметтік желілердегі посттар мен жаңалықтар Қазақстандықтардың өзара бірлігін, көмектесу және қолдау көрсету сезімін күшейтті. Бұл оқиға қоғамның адами құндылықтарды бағалауы мен бір-біріне көмек көрсету қажеттілігін арттырды. Интернет-журналистика осы бірлікті насихаттап, көмек көрсету шараларына қолдау білдірді. Интернет-журналистика Түркияға көрсетілген көмекті халыққа жеткізуде үлкен рөл атқарды. Ақпараттың жылдам таралуы, жалған ақпараттың 98 99 таралуын бақылау, қоғамдық пікір қалыптастыру мен мемлекеттің сыртқы саясатын түсіндіру тұрғысынан интернет-журналистика маңызды құрал болды. Осылайша, интернет-журналистика тек ақпарат таратушы ғана емес, сонымен қатар қоғамдық пікір мен халықаралық қатынастарды нығайтуға ықпал ететін күшті механизм ретінде жұмыс істеді. Қорытындылай келе, интернет-журналистика тек ақпарат таратып қана қоймай, қоғамдық пікірді қалыптастыруда, әлеуметтік және саяси процестерге ықпал етуде маңызды рөл атқарады. Оның дұрыс және жауапты түрде дамуы – қоғамның ақпараттық қауіпсіздігі мен тұрақтылығы үшін аса қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Chabanenko/0031446.pdf>
2. https://www.theguardian.com/media/2006/jan/30/mondaymediasection12?utm_source=chatgpt.com
3. https://www.goodreads.com/author/quotes/15603.Manuel_Castells?utm_source=chatgpt.com
4. https://kk.org/thetechnium/better-than-fre/?utm_source=chatgpt.com
5. <https://turkystan.kz>